

Συμπεράσματα

από την κ. Α. Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου

Όπως καταλαβαίνετε δεν είναι και τόσο εύκολο να διατυπώσει κανείς τα συμπεράσματα από όσα ελέγχθησαν εδώ μέσα. Αφού αναφέρω τα κυριότερα από όσα ακούσθησαν εδώ, όπως τελικά διαμορφώθηκαν μετά τη συζήτηση, θα μου επιτρέψετε να κάνω κι εγώ μερικά σχόλια και παρατηρήσεις.

I

Το πρώτο θέμα το οποίο τέθηκε από διάφορους ομιλητές και κυρίως από την κυρία **Heckmann** και τον κύριο **Galand** είναι το γενικό θέμα της σημασίας της εκστρατείας για τις σχέσεις αλληλεξάρτησης και αλληλεγγύης Βορρά και νότου. Ελέγχθη, και σωστά, ότι η αλληλεξάρτηση και η αλληλεγγύη δεν είναι θέμα φιλανθρωπίας, είναι θέμα ανάγκης. Είναι θέμα ανάγκης διότι:

Πρώτα απ' όλα, ωμά, οι χώρες οι λεγόμενες του βορρά, οι πλούσιες, έχουν αρχίσει να καταλαβαίνουν ότι θα πάθουν οικονομική ασφυξία αν δεν δημιουργήσουν αγορές στον τρίτο κόσμο. Και αγορές δεν μπορούν να δημιουργηθούν όταν ο τρίτος κόσμος βρίσκεται σε πολύ χαμηλό οικονομικό επίπεδο, σε φτώχεια.

Αλλά και ο Νότος έχει ανάγκη της οικονομικής και τεχνολογικής βοήθειας του Βορρά για να εξελιχθεί.

Δεύτερον. Οι χώρες του Βορρά έχουν ως τώρα υποτιμήσει την προσφορά του τρίτου κόσμου που, όπως είπε και ο κ. **Galand** πολύ ωραία, πληρώνει πολύ πε-

ρισσότερα απ' όσα του δίνουν. Προσφέρει τις πρώτες ύλες. Προσφέρει, γενικά, πάρα πολλά, τις πλουτοπαραγωγικές πηγές του εδάφους του, τις οποίες εκμεταλλεύονται οι προηγμένες τεχνολογικά χώρες, με ανταλλάγματα πολύ χαμηλότερης αξίας.

Τρίτον, ελέγχθη ότι υπάρχει τέτοια εκμετάλλευση και τέτοιου είδους παροχή βοήθειας εκ μέρους των χωρών του Βορρά προς το Νότο, ώστε παρά τα λεγόμενα προγράμματα ανάπτυξης, η υποανάπτυξη αυξάνει αντί να ελαττώνεται.

Τέταρτον δεν εκτιμάμε και το γεγονός ότι τουλάχιστον πολλές απ' αυτές τις χώρες έχουν απελευθερωθεί προ ολίγων ετών ή έστω προ ολίγων δεκαετιών και ότι η προσπάθειά τους για να εγκαταστήσουν συν τω χρόνω καθεστώτα όχι αυταρχικά είναι άξια επαίνων και σεβασμού. Με άλλα λόγια ότι στις χώρες αυτές όπου έχουν εγκαθιδρυθεί μετά την απελευθέρωσή τους αυταρχικά καθεστώτα, δικτατορικά κ.λπ. — και φυσικό ήταν γιατί ήταν ασυνήθιστες να αυτοκυβερνώνται — οι αγώνες είναι δυσχερείς και συνεχείς για να βγουν απ' αυτού του είδους τα

πολιτεύματα.

Πέμπτο, δεν εκτιμάμε κατά νόνα την πολιτιστική συνεισφορά του τρίτου κόσμου και δεν λαβαίνουμε υπ' όψιν τη ζημιά από την εκ μέρους του Βορρά προσπάθεια επιβολής της κουλτούρας του με συνέπεια μια σοβαρή σύγχυση ιδεών και νοοτροπιών που δημιουργείται στις χώρες του τρίτου κόσμου, απ' αυτή την στάση μας. Η κυρία **Korashy** μας ανέπτυξε αυτή την άποψη κατά τρόπο εξαιρετικά ενδιαφέροντα.

II

Και τώρα ερχόμαστε στις εισηγήσεις που προσέγγισαν τη γυναικεία θέση μέσα σ' αυτή τη σχέση Βορρά-Νότου. Γενική ήταν η συμφωνία στο ότι οι γυναίκες αποτελούν το «Νότο του Νότου». Είναι δηλαδή οι πιο αδικημένοι οικονομικά άνθρωποι μέσα στις χώρες τις οικονομικά αδικημένες.

Ελέγχθηκαν αρκετά κι επαναλήφθηκαν τα στοιχεία του ΟΗΕ τα οποία αφορούν τις ώρες της εργασίας των γυναικών, τα ποσοστά της αμοιβής που παίρνουν πάνω στην γενική αμοιβή των εργαζομένων και το ποσοστό της περιου-

σίας που έχουν οι γυναίκες πάνω στην παγκόσμια περιουσία. Δεν θα τα επαναλάβω για να μη λέμε τα ίδια και τα όμοια.

Όμως εγώ θα πρόσθετα δύο-τρία πράγματα σε σχέση με την οικονομική συμβολή των γυναικών, ιδίως σε ορισμένες χώρες, όπου εξακολουθεί σχεδόν ολόκληρη η γεωργική παραγωγή — είπα σχεδόν — να είναι στα χέρια των γυναικών. Στην Κένυα είναι το 90% της γεωργικής παραγωγής στα χέρια των γυναικών και υπάρχουν και χώρες που το 97% της γεωργικής παραγωγής είναι στα χέρια των γυναικών (Μαλάουι). Και όχι μόνο αυτό, αλλά στις περισσότερες από τις ελάχιστα ανεπτυγμένες χώρες και το μικρεμπόριο και οι μικρές επιχειρήσεις, που αποτελούν τον κύριο κορμό της οικονομικής δραστηριότητας σ' αυτές τις χώρες, και αυτά ακόμη είναι κατά το μεγαλύτερο μέρος τους στα χέρια των γυναικών. Αντί αυτού, η συμμετοχή των γυναικών στη λήψη των αποφάσεων για τη χάραξη των προγραμμάτων βοήθειας και στη διανομή της είναι μηδαμινή.

Η κυρία **Baffoun** μας ανέπτυξε ιδιαίτερα το τι συμβαίνει στην Τύνιδα με τη μεγαλύτερη προλεταριοποίηση αυτών των ετών, παρά τα προγράμματα ανάπτυξης, με την επιστροφή στον παραδοσιακό νόμο τη ΣΑΡΙΑ, αντί του νόμου ο οποίος έχει θεσμοθετηθεί με βάση τις αρχές του Κεμάλ Ατατούρκ. Μας έχει εξηγήσει πως ένας νόμος που δεν ήταν προϊόν των αγώνων των γυναικών ούτε καν και της πραγματικής αλλαγής νοοτροπίας των ανδρών, δηλαδή ούτε του ενός φύλου ούτε του άλλου, δεν ήταν εύκολο να ριζώσει. Αλλά μας είπε ακόμα ότι η ανεξαρτητοποίηση των χωρών της Αφρικής δημιούργησε την οικονομική εξάρτησή τους, από τις χώρες του βορρά και από διάφορες πολυεθνικές εταιρίες οι οποίες ήρθαν και εγκαταστάθηκαν

σ' αυτές τις χώρες. Μας υποσημείωσε ειδικότερα ότι η θέση της γυναίκας οικονομικά χειροτέρευσε όταν βγήκε απ' τη γεωργική καλλιέργεια κι έγινε εργάτρια ή υπάλληλος σ' αυτές τις πολυεθνικές εταιρίες που την εκμεταλεύονται περισσότερο και από τους άνδρες. Εξήγησε ακόμα την σημασία της μετάβασης από την παλιά γεωργική παραγωγή στη νέα που στηρίζεται πια στη μονοκαλλιέργεια. Η τελευταία χειροτέρευσε τη θέση της γυναίκας που άλλοτε παρήγε διάφορα προϊόντα και τώρα παράγει μόνο ένα, αυτό που θέλουν οι εξαγωγικές εταιρίες επειδή το θεωρούν συμφέρον για εξαγωγή αδιαφορώντας για την εσωτερική κατανάλωση.

Στους δύο λόγους που πρότεινε η κ. **Μαγγανέρα** (της οποίας η ομιλία δημοσιεύεται ολόκληρη) για τη μη ουσιαστική συμμετοχή των γυναικών, προσθέτω και τους εξής λόγους:

Τη νοοτροπία τη ριζωμένη βαθιά σε άνδρες και γυναίκες η οποία και όταν αλλάζουν οι κοινωνικές συνθήκες, εξακολουθεί να παραμένει ζωντανή υπό μορφή προκατάληψης, που είναι πολύ δύσκολο να ξεριζωθεί γιατί συνήθως έχει αφομοιωθεί από μας από τα πρότυπα συμπεριφοράς που έχουμε απορροφήσει στην πολύ τρυφερή ηλικία μας από τους γονείς. Στη συνέχεια επηρεαζόμαστε από το σχολείο και την ευρύτερη κοινωνία μέσα στην οποία ζούμε.

Και εδώ περνάμε πλέον μ' αυτό το θέμα και στην εξήγηση της **κυρίας Σταμίρη**. Σ' αυτό το σημείο επιθυμώ να σας πω, ότι ορθώς είπε η κυρία **Σταμίρη** ότι εδώ και μερικές δεκαετίες συζητούσαν κατά πόσο η γυναίκα πρέπει να μπει στην εξουσία, εφ' όσον η εξουσία έχει μορφές οι οποίες δεν είναι ικανοποιητικές για την ουσιαστική πρόοδο των ανθρώπων. Το πόσο η εξουσία μπορεί όλους μας να μη μας ικανοποιεί μέ-

χρις ενός σημείου και μάλιστα ορισμένες εποχές, το ξέρουμε, το βιώνουμε κ.λπ.

Το θέμα όμως στη συνέχεια αντιμετωπίστηκε διαφορετικά, όπως είπε και η ίδια η ομιλήτρια. Όλοι πλέον έχουν πεισθεί ότι δεν γίνεται καμία αλλαγή εάν οποιοδήποτε κίνημα το οποίο είναι σημαντικό για κάποιες σοβαρές κοινωνικές αλλαγές, δεν καταλάβει στα χέρια του εξουσία. Δεν υπήρξε κανένα κίνημα στην ιστορία της ανθρωπότητας το οποίο να μην απέβλεπε στην κατάληψη της εξουσίας για να μπορέσει να πραγματοποιήσει τις αλλαγές τις οποίες προωθούσε. Μετά την κατάληψη της εξουσίας μπορεί το συγκεκριμένο ιδεολογικό κίνημα να μην κατάφερε να πραγματοποιήσει τα όσα ήθελε, αυτό είναι, μάλιστα, πολύ πιθανό, δε σημαίνει όμως ότι πάντως ένα μέρος τουλάχιστον της ιδεολογίας του δεν πραγματοποιείται ακριβώς δια της εξουσίας.

Σας δίνω δύο παραδείγματα για να καταλάβετε:

Το εργατικό κόμμα της Αγγλίας φυσικά ήθελε να κάνει σημαντικές αλλαγές-μεταρρυθμίσεις στην Αγγλική κοινωνία. Όταν κατέλαβε την εξουσία, ξέρετε, ότι έκανε σημαντικές πράγματι μεταρρυθμίσεις. Ιδίως όσον αφορά την κοινωνική πρόνοια, άλλαξε την κατάσταση του λαού της Αγγλίας, τη θέση του λαού της Αγγλίας. Μπορεί να μην έκανε το καλύτερο, μπορεί να μη πραγματοποιήσε όλα όσα περίμεναν Πάντως είναι βέβαιο ότι έγινε κάτι σημαντικό και αυτό συνέβη από την ώρα που το κόμμα αυτό κατέλαβε την εξουσία.

Το ίδιο συνέβηκε με το σοσιαλιστικό κόμμα της Σουηδίας. Στη Σουηδία είναι βέβαιο ότι όσο καιρό κράτησε το σοσιαλιστικό κόμμα στην εξουσία, έχει κάνει βαθιές τομές στις κοινωνικές δομές της Σουηδίας. Μπορεί να μην πραγματοποίησε το καλύτερο απ' όσα θα

περίμεναν ή θα επιθυμούσαν, αλλά έκανε σημαντικές αλλαγές. Με άλλα λόγια, αν οι φορείς κάποιας ιδεολογίας — και μιλάω για ειλικρινείς φορείς κάποιας ιδεολογίας, δεν μιλάω για κάποιους οι οποίοι προσποιούνται ότι είναι φορείς ιδεολογίας απλώς γιατί αισθάνονται ότι το λαϊκό ρεύμα είναι προς τα εκεί και είναι έτοιμοι μόλις αλλάξει η φορά του ρεύματος να αλλάξουν κι αυτοί — να έρθουν στην εξουσία, μπορεί να βάλουν νερό στο κρασί τους αλλά θα υπάρχει, παντως, και κρασί. Αν όμως δεν είχαν έρθει καθόλου στην εξουσία δεν θα υπήρχε καθόλου κρασί.

Αυτή τη στιγμή την άποψη αυτή της αναγκαιότητας προσβασης των γυναικών στην εξουσία δέχονται και ο ΟΗΕ και το Συμβούλιο της Ευρώπης και η ΕΟΚ. Γι' αυτό και οι Γυναικείες μη κυβερνητικές οργανώσεις όλου του κόσμου έχουν κληθεί από τους διεθνείς κυβερνητικούς οργανισμούς να βοηθήσουν και να δώσουν μάχη για την πραγματοποίηση αυτής της αλλαγής, που αποβλέπει στην ουσιαστική συμμετοχή των γυναικών στην πολιτική εξουσία. Γι' αυτό βλέπετε και το πρωτοφανές γεγονός στην ιστορία του ελληνικού γυναικείου κινήματος, όλες οι γυναικείες οργανώσεις, αυτή τη στιγμή, από δεξιά μέχρι αριστερά να είμαστε ενωμένες μαζί και με τα γυναικεία τμήματα των πολιτικών κομμάτων για να μπορέσουμε να επιβάλουμε αυτή την ουσιαστική συμμετοχή των γυναικών στην πολιτική ζωή της χώρας μας. Είναι η κατάλληλη στιγμή εν όψει και των προσεχών βουλευτικών εκλογών στη χώρα μας.

Εξαιρετικά ενδιαφέρουσα υπήρξε και η εισήγηση της κυρίας **Marten**. Εδώ δεν είναι θεωρίες πλέον, εδώ μας έφερε μια εμπειρία από την πράξη. Ένα αναπτυξιακό πρόγραμμα πολύ πετυχημένο για μια μικρή ορεινή πόλη του Περού, που οφείλεται στις πρωτοβουλίες των γυναικών τόσο ως

προς το σχεδιασμό όσο και ως προς την εφαρμογή του. Αυτό έδειξε πως αν οι γυναίκες πάρουμε σοβαρά στα χέρια μας την ευθύνη και οργανωθούμε σωστά μπορούμε να βοηθήσουμε αποτελεσματικά στην ανάπτυξη των διαφόρων χωρών του κόσμου.

Και τώρα τελειώνω με την εισήγηση της κυρίας **Λεχτε**. Την άφησα σκοπίμως τελευταία. Η κυρία **Λεχτε** μας εσήμανε ένα κώδωνα κινδύνου. Τον κίνδυνο που επιφέρει η σύγχυση ανάμεσα στην ανάπτυξη και την καταστροφή της φύσης για δήθεν «αναπτυξιακά» έργα. Εδώ μπορεί να υπάρξει μια αντινομία μεταξύ της φύσης και της οικονομικής ανάπτυξης. Εάν δεν την προσέξουμε, δημιουργούμε σήμερα με την τεχνολογική εξέλιξη τρομερούς κινδύνους για την ανθρωπότητα οι οποίοι δεν θα μπορέσουν να παραμερισθούν και να εξουδετερωθούν χωρίς την ενεργό προσπάθεια όλων των ανθρώπων ανδρών και γυναικών.

Η κυρία **Λεχτε** μας είπε αρκετά παραδείγματα τέτοιων κινδύνων. Επιτρέψτε μου να προσθέσω μερικά. Αυτή τη στιγμή ο άνθρωπος έχει στα χέρια του μερικές δυνάμεις που εδώ και λίγα χρόνια θα τις θεωρούσε μαγικές. Ποτέ στην ιστορία της ανθρωπότητας ο άνθρωπος δεν είχε στα χέρια του τόσο ισχυρές δυνάμεις, τόσες δυνατότητες επιρροής στη φύση, στον άνθρωπο, στη ζωή μας. Από μας εξαρτάται τι χρήση θα κάμουμε αυτών των τρομερών δυνάμεων: Θα είναι για τη βελτίωση της ανθρωπότητας ή για την καταστροφή της; Ας πάρουμε για παράδειγμα τους κομπούτες που είναι πολύτιμο όργανο στα χέρια των επιστημόνων. Μπορεί όμως και να σταματήσει, να εξολοθρευθεί, να εκμηδενίσει την ιδιωτική μας ζωή. Μπορεί να γίνει όργανο για την πλήρη αστυνόμευση του ανθρώπου.

Άλλο παράδειγμα: οι βιολογικές έρευνες με τις οποίες μπορεί να προοδεύσει η ιατρική επιστήμη

μπορεί και να δημιουργήσουν ανθρώπους κατά παραγγελία με ιδιότητες τερατώδεις, να επηρεάσουν την εξέλιξη ενός ανθρώπου με πειραματισμούς που να προσβάλλουν βάνουσα την ανθρώπινη προσωπικότητα και την αξία της.

Ας πλησιάσουμε και άλλες περιπτώσεις. Διαθέτουμε δυνάμεις όπως η πυρηνική ενέργεια, η οποία δεν είναι, νομίζω, πολύ πιθανό να μας καταστρέψει με πόλεμο, αλλά η οποία πιθανόν είναι να μας καταστρέψει σε περίοδο ειρήνης.

Διατρέχουμε ακόμη τρομερούς κινδύνους και από άλλες δυνάμεις και ουσίες οι οποίες είναι έξω από την πυρηνική ενέργεια και οι οποίες δημιουργούν τοξικές καταστάσεις επιβλαβέστατες. Εάν, όταν στήνονται σήμερα και εγκαθίστανται τα καινούργια εργοστάσια και οι καινούργιες βιομηχανικές επιχειρήσεις, δεν ληφθούν όλα τα κατάλληλα μέτρα για την προστασία του ανθρώπου από τις ζημιόγones επιπτώσεις τους στη φύση και στον άνθρωπο, δεν θα είναι μακρά ακόμα η ζωή της ανθρωπότητας σ' αυτό τον πλανήτη.

Πιστεύω ότι ο σεβασμός του ανθρώπου χωρίς διακρίσεις -άνδρα ή γυναίκας, λευκού, μαύρου, κίτρινου, κόκκινου, δεξιού, αριστερού, χριστιανού, σιχ, βουδιστή κ.λπ.- της ανθρώπινης αξίας γενικά ως πρώτης αξίας, **την οποία πρέπει να υπηρετούν όλες οι ανθρωπίνες δραστηριότητες αντί να τις χρησιμοποιούν ως μέσο για πλουτισμό ή εξουσιασμό** (που είναι σήμερα τα μόνα υποκατάστατα, **Ersatz**, αξιών οι οποίες έχουν καταπέσει) εάν, λέω, δεν το καταλάβουμε αυτό, δεν θα έχουμε πάνω στη γη για πολλά χρόνια ζωή. Ας το κατανοήσουμε όλοι και ας συνεργασθούμε για να το αποφύγουμε, άντρες και γυναίκες. Ας καταλάβουν οι άντρες, οι οποίοι κυβερνάνε τον κόσμο, ότι χωρίς τη συνεργασία μας δεν γίνεται τίποτα. Όλοι πρέπει να το καταλά-

Συνέχεια από σελ. 20

βουν. Και όλοι πρέπει να έχουμε ίσες ευκαιρίες για την από κοινού κατάρτιση των πολιτικών προγραμμάτων για την εξυπηρέτηση όλων των ανθρώπων και ιδίως εκείνων που ως τώρα ήταν περισσότερο καταπιεσμένοι.

Σ' αυτή την κατηγορία ανήκει και η γυναίκα. Η πραγματική ισό-

τητα ευκαιριών για τις γυναίκες χωρίς διάκριση, τόσο ως προς το δικαίωμα να σχεδιάζουν τα πολιτικά προγράμματα όσο και ως προς το δικαίωμα να εξυπηρετούνται από αυτά, μπορεί πράγματι να δημιουργήσει έναν κόσμο καλύτερο. Αλλιώς πάμε πραγματικά σε αυτοκτονία. Για μένα είναι πλέον θέμα ενστίκτου αυτοσυντήρησης.

Ή συνεργαζόμαστε όλοι για να βελτιώσουμε πραγματικά τους όρους ζωής όλων των ανθρώπων με τις τεράστιες δυνάμεις και τις υψηλές τεχνολογίες που σήμερα διαθέτουμε, σεβόμενοι τον κάθε άνθρωπο με τις ιδιαιτερότητές του ως πρώτη αξία, ή κακά τελειώνουμε όλοι την ζωή μας, σε μέλλον όχι μακρινό.